

ИНТЕРЕСЕН ВИЗАНТИЙСКИ СФРАГИСТИЧЕН ПАМЕТНИК ОТ X ВЕК

Владимир Пенчев

През 1994 г., за фонда на Националния исторически музей – София, беше откупен един много интересен сфрагистичен паметник. Той е бил намерен от иманяри, с помощта на металотърсач, в местостта „Юкя“ край село Надарево, Търговишко¹. На това място през периода от втората половина на IX до втората половина на X в. е функционирал сравнително голям производствен металообработващ център, в който са били изработвани коланни апликации и други луксозни метални предмети².

Предметът представлява правоъгълна оловна пластинка с размери 33 на 45 мм и дебелина 2 мм. Тя е била плътно прегъната, приблизително по средата на по-дългата си страна. Така получената нова, двупластова правоъгълна пластинка, е с размери 33 на 23 мм. Теглото ѝ е 13,95 г. Върху едната страна на вече плътно прегънатата двойна пластинка, е бил направен, сравнително добре центриран, отпечатък от матрица за обратната страна на един тип златни византийски монети – номизми. Този отпечатък е частичен, като малка част от горната страна на из-

ображението и голяма част от надписа не се е отпечатала, поради това, че матрицата е ударила частично извън полето на пластинката (обр. 1). Важно е обстоятелството, че тази неотпечатала се част от матричния отпечатък, е точно на прегънатата страна на двупластовата оловна пластинка. С други думи, подпечатването на пластинката е станало след нейното плътно прегъване на две.

Единственото разтълкуване, което можем да направим за функционалното предназначение на гореописания оловен предмет е, че той е бил използван като своеобразен вид пломба, с която е бил запечатан някакъв денк или торба. В огънатата на две пластинка е бил вложен, на мястото на завързването му, някакъв шнур. След това, двете страни на пластинката, са били плътно притиснати една до друга за да задържат здраво завързан този шнур. Последвало е подпечатването на едната страна на пластинката с матрица за опако на номизми, което още повече е подсилило здравината на скрепването. Така формираната своеобразна пломба е скрепвала здраво вложения в нея шнур и

Обр. 1

не е могла да бъде разтворена, без да се наруши целостта ѝ. За това свидетелства обстоятелството, че в наше време, след изваждането ѝ от земята, намервачът ѝ се е опитал да я разгъне, но в резултат на това, само е започнал да отчупва единия ѝ край, поради което се е отказал от намерението си.

За това, какво точно е скрепвала разглежданата тук оловна пломба, говори характерът на отпечатъка върху нея – изображение от обратната страна на златна византийска монета (номизма). Добре известно е, че през средновековието във Византия, монетите изработвани в държавните монетарници, са били запечатвани в кесии, съдържащи определени парични суми и под тази форма държавната хазна ги е изпращала по предназначение³. Явно, с нашата пломба е била запечатана някаква такава кесия със златни византийски номизми.

Отпечатъкът върху пломбата, който е сравнително добре запазен, ни дава възможност да установим, че той е получен от матрица за обратната страна на клас IV от номизмите на император Константин VII Порфирогенет⁴. При номизмите от този клас, върху обратните страни са изобразени съимператорите Роман I Лакапин и Константин VII Порфирогенет⁵.

Точното описание на надписа и изображението от отпечатъка върху публикуваната тук пломба от Надарево е следното: Запазена част от околоръстен надпис (табл. I, 1). Целият надпис е гласял (табл. I, 2). Допосясни изображения на Роман I (вляво) и на Константин VII (вдясно), държащи помежду си патриаршески кръст с дълга дръжка, насреща. Роман I е с брада, дивитисион и лорос. На главата му има стема с кръст. Константин VII е голобрад, с дивитисион и хламида, закопчана с фибула. На главата му също има

стема с кръст. Диаметърът на матричният отпечатък е 19 мм.

Веднага трябва да отбележим, че матрицата, с която е бил направен отпечатъка, е била много умело и прецизно гравирани и несъмнено е дело на висококвалифициран гравьор на монетни матрици. Това е била матрица за оригинални византийски номизми, изработвани в Константинополската монетарница, а не за техни имитации.

Следователно, с пломбата от Надарево е била запечатана кесия, съдържаща отсечени в Константинополската монетарница номизми на Роман I с Константин VII (клас IV от номизмите на Константин VII). Това запечатване може да е било извършено само в тази същата Константинополска монетарница.

Според Гриерсън, клас IV от номизмите на Константин VII е много рядък. Той е бил издаван непосредствено преди обявяването на сина на Роман I Лакапин, Христофор, за съимператор, което е станало на 20 май 921 г. Гриерсън смята, че въпросният клас IV е бил произвеждан не повече от няколко месеца⁶. Следователно, това производство най-вероятно е било осъществено някъде през краткия период януари – май 921 г.

Възниква въпросът, по какъв начин запечатаната в Константинополската монетарница кесия, съдържаща номизми от клас IV на Константин VII, е попаднала в днешните североизточни български земи. Отговорът на този въпрос следва да се

Таблица 1

1. - - - - - нт а ч с - - - -

2. РОМАН'ЕТ СОHСТАНТ'АЧСС'Б'

търси в някои събития от динамичните българо-византийски отношения по онова време. В началото на месец март 921 г., голяма българска войска, ръководена от кавхана, преминала Странджа и се отправила към Константинопол. Решителното сражение с императорската армия станало някъде между 11 и 18 март, в близост до византийската столица, при т. нар. извор Пиги (Живоносен извор)⁷. Византийците били разбити и обърнати в бягство още в началото на сражението. Ето как във византийската хроника „Продължителят на Георги Монах“ е описано това, което последвало: „А корабите, както и цялата останала войска – едни се издавили в морето, бягайки от ръцете на неприятелите (т.е. българите), други станали плячка на техния меч, трети пък паднали в български ръце. Българите пък, без да срещнат никаква съпротива, запалили дворците при Изворите и опожарили целия Стенон (Златния рог)“⁸.

Много е възможно, по време именно на този катастрофален за императорската армия разгром, в български ръце да е попаднал и нейния обоз. А както е добре известно, в обозите на такива армии е имало и хазни, съдържащи значителни парични средства, педназначени за издръжката на

войниците. Съвсем логично е да се допусне, че в една такава хазна може да са били постъпили суми състоящи се от новоотсечени монети, намиращи се все още в запечатани в монетарницата кесии.

От друга страна, не е изключена и възможността, златни монети в запечатани кесии да са били намерени от българите и в дворците на византийската аристокрация при Изворите и в Стенон (Златния рог), които те са опожарили, но несъмнено преди това са плякосали.

Така или иначе, кесията с номизми, в неразпечатано състояние, е достигнала до България (най-вероятно попадайки директно в царската хазна в столицата Преслав). Когато тя е била отворена, за да се извади съдържанието ѝ, това е станало не като е била счупена запечатващата я пломба, а като е бил срязан нейния шнур. А оловната пломба, заедно с други непотребни метални предмети⁹ е попаднала в производствения металообработващ център, работил по онова време в сегашната местност „Юкя“, в землището на днешното село Надарево. Този производствен център, който е функционирил в близост до столицата Преслав е „задоволявал потребността на столична аристокрация от предмети на лукса и бижутерски изделия“¹⁰.

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Изказвам своята благодарност на К. Капелкова от отдел „Археология“ в НИМ – София, която е придобила за фонда на музея въпросният паметник, за съгласието ѝ да го публикувам. Той е заведен в Основния нумизматичен фонд на НИМ под инвентарен № 31335.
- ² **А. Конаклиев.** Модели за приложения от с. Надарево, Търговищко. Плиска – Преслав, т. 8. Шумен, 2000, с. 237.
- ³ **M. Hendy.** Coinage and Money in the Byzantine Empire (1081–1261). Washington, 1969, p. 307–310.
- ⁴ **Ph. Grierson.** Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, vol. III, part 2. Washington, 1973, p. 543, №4; pl. XXXVI, №4, 1.
- ⁵ Публикуваният понастоящем сфрагистичен паметник от Надарево вече е упоменат в научната литература, без да бъде подробно описан, като е определен погрешно като „едностранен отпечатък от солид на Роман I и Христофор“ – **Ж. Жекова.** Монетите на император Роман I (920–944) от българските земи. Разпространение и характерни особености. Нумизматика, сфрагистика и епиграфика, 3, част I, 2006, с. 201.

- ⁶ **Ph. Grierson.** Op. cit., p. 533.
- ⁷ История на България, т. 2. С., 1981, с. 290.
- ⁸ ГИБИ, т. VI. С., 1965, с. 145–146.
- ⁹ Така например, заедно с публикуваната понастоящем плomba, в НИМ – София са постъпили, наред с други предмети, произхождащи от същия археологически обект в местността „Юкя“ и една оловна плomba от римската епоха, както и два византийски оловни печата (моливдовули) от IX–IX в.
- ¹⁰ **А. Конаклиев.** Цит. съч., с. 237.

AN INTERESTING BYZANTINE SPHRAGISTIC OBJECT FROM 10TH CENTURY

Vladimir Penchev

(Summary)

This interesting 10th century sphragistic object, a rectangular lead plate, 45 mm long, 33 mm wide and 2 mm thick, is kept in the National Museum of History numismatic collection. The plate had been tightly folded in two, approximately across the middle. On one of the two sides of the folded plate, an impression is made with a matrix used for the reverse of the gold *nomisma* coins of emperor Romanos I Lekapenos with Constantine VII. The plate had obviously been used as an original lead seal to a pouch full of gold Byzantine coins of that kind.